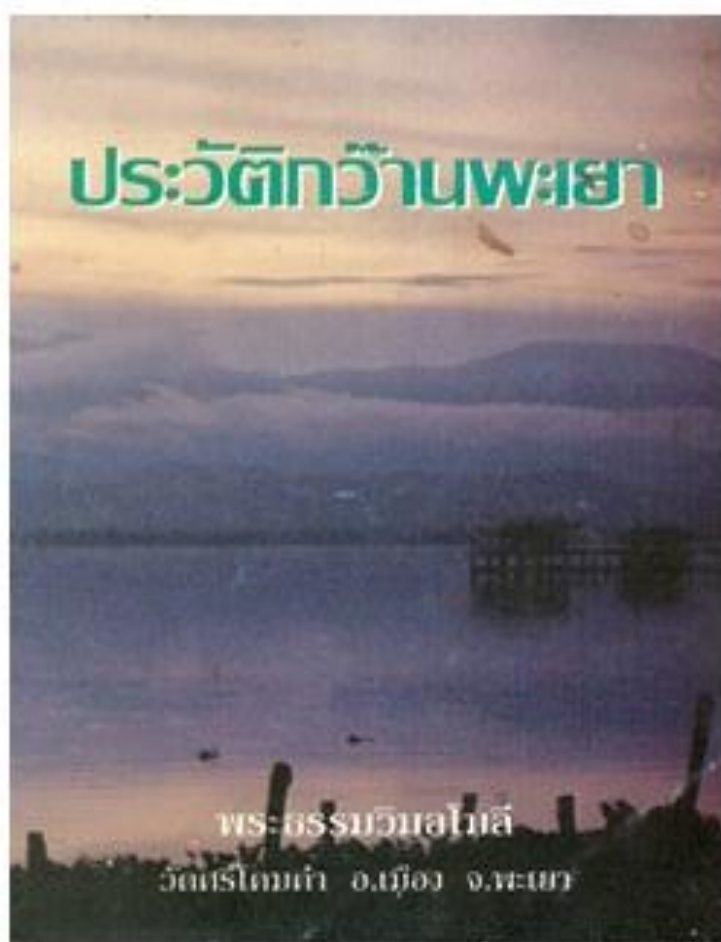

หนังสือประวัติกว๊านพะเยา

โดยห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอดอกคำใต้

โดยสำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา

คำนำ

หนังสือประวัติกว๊านพะเยา

ด้วยเรื่องกว๊านพะเยา เป็นมิ่งตามธรรมชาติเกิดขึ้น
คู่กับบ้านเมืองของภูกามยาวแต่ดึกดำบรรพ์แล้วในอดีต
ข้าพเจ้ารวบรวมและเรียบเรียง เรื่องกว๊านพะเยา เมื่อ พ.ศ.
๒๕๒๓ ซึ่งมีปรากฏอยู่ท้ายของหนังสือเมืองพะเยา จัดพิมพ์
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ โดยโรงพิมพ์มติชน มหาชน จัดพิมพ์ให้
เดี๋ยวนี้หนังสือเมืองพะเยาก็กระจายไปตามบุคคลและ
สถานที่หมดไปนานแล้ว เมื่อหนังสือหมดแล้วก็มีผู้ต้องการ
เรื่องกว๊านพะเยามากขึ้น เพราะกว๊านพะเยาเป็นแหล่งสำคัญ
ต่อประชาชนเท่ากับว่าเป็นประจักษ์สายเลือดของชาวพะเยา
เพราะเป็นที่ประกอบอาชีพด้านการประมงบ้าง เป็นแหล่ง
กำเนิดของผักตบชวา ที่ประชาชนนำมาทำประโยชน์สาน
กระเช้า ตระกร้า และอื่นๆ อีกมาก หากไม่มีกว๊านพะเยา
ผักตบชวาคงไม่มีที่เพาะเลี้ยง หนึ่ง น้ำในกว๊านถูกนำขึ้นมาทำ
น้ำประปา กิน อาบ บริโภค ใช้สอย ของชาวพะเยาทุกวัน
เวลานาที ยิ่งปัจจุบันนี้กำลังเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไป
ออกจะดังๆ อยู่สักหน่อย เพราะหมอดันพบว่าสาหร่ายที่ขึ้น
ในกว๊านเป็นพิษ ลงข่าวหนังสือพิมพ์ ออกโทรทัศน์กันทั่ว
ประเทศ ทำให้ชาวเมืองพะเยาทั้งในเมืองและอำเภอรอบนอก
เช่น อำเภอดอกคำใต้ที่กินที่ใช้น้ำกว๊านอยู่ขณะนี้ ต่างก็วิตก
กังวลกันยกใหญ่

แทนหรือสาหร่ายที่เป็นปัญหาอยู่ขณะนี้ มิใช่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ก็ทำไม่ ความจริงในกรณีบ้านพะเยาส้มยออดีตสาหร่ายจะขึ้นอยู่เต็มในแกวบ้านปะปนอยู่กับผักตบชวาเป็นเถายาวมีจำนวนมากเต็มพื้นที่บางแห่งจนน้ำเรือพายผ่านไม่ได้ และก็เป็นอาหารสุกร (หมู) ชาวบ้านทำ นำเรือไปในตงของสาหร่ายใช้พายหยั่งลงไปแล้วรื้อวนหมุนขึ้นใส่เรือบรรทุกเข้าฝั่งนำไปกองไว้เป็นกอง ๆ แล้วจึงมีผู้เลี้ยงสุกรหลายเจ้าของและหลายอำเภอต่างก็มาซื้อ นำลื้อ-เกวียน มาบรรทุกเอาไปผสมแกลบเลี้ยงหมู บางครั้งพวกมีอาชีพไปหาปลาในแกวบ้านหากับข้าวน้ำพริกปลาไปทานกันกลางแกวบ้าน นายอดสาหร่ายมาจมน้ำพริกปลาเอร็ดอร่อยมากตามคำบอกเล่ากันไว้ในอดีต

แต่มาปัจจุบันนี้สาหร่ายเหล่านี้กลับยุบตัวลงสลายไปหมดไม่ทราบว่าเป็นเพราะอะไร แม้ปัจจุบันนี้จะเกิดขึ้นเต็มแกวบ้านอย่างไรก็ยังไม่มีการพูดถึง แต่สันนิษฐานเอาเมื่อก่อนนี้สาหร่ายอยู่ได้ เพราะอาศัยผักตบชวาลอยเป็นแพใหญ่อยู่ข้างบน สาหร่ายอยู่ได้พื้นน้ำ เวลาเกิดพายุลมแรงก็อยู่ได้ เพราะผักตบชวาคิดต่อกันเป็นผืน พายุพัดก็ไม่แตกกระจาย กระจาย แต่ปัจจุบันนี้ผักตบชวา ไม่มีในแกวบ้าน จะมีก็เป็นหย่อมๆ ขึ้นตามขอบแกวบ้านเท่านั้น สาหร่ายเป็นพิษ เกิดขึ้นมาได้อย่างไรเป็นเรื่องที่น่าคิดแต่ทางการมิได้ละทิ้งช่วยกันดูแลสอดส่องอยู่เสมอ หากผิดปกติก็ช่วยกันกำจัดเสียก็จะมีประโยชน์ต่อไป ข้อสำคัญให้ช่วยกันรักษาความสะอาดของแกวบ้านพะเยาให้มากที่สุด ก็จะทำให้ความปลอดภัยต่อสุขภาพของทุกคนอีกด้วย.

ประวัติกว๊านพะเยา

กว๊านพะเยา เป็นบึงตามธรรมชาติ อยู่ในท้องที่อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา คำว่า "กว๊าน" ตามหนังสือพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ว่า "บึงน้ำตื้นลึก น้ำตื้นที่ไหลวน" ที่เรียกว่า กว๊าน คงถือเอาตามสำเนียงภาษาของชาวภาคเหนือเป็นหลัก

กว๊านมีเนื้อที่ตามที่ทางการประมงพะเยาสํารวจไว้มีเนื้อที่ ๑๐,๖๐๐ ไร่ (หนึ่งหมื่นหกร้อย) ถ้าคิดตามปริมาณน้ำที่แผ่ขึ้นไปห้วงในฤดูน้ำมาก จะมีอาณาเขตกว้างออกไปอีกมากมายกว่า ๑๕,๐๐๐ ไร่ (หนึ่งหมื่นห้าพัน) มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศตะวันออก ติดหมู่บ้านตำบลเวียง และตำบลแม่ต๋ำ
ทิศใต้ ติดตำบลเขตแม่นาเรือ
ทิศตะวันออก ติดกับเขตตำบลต้น
ทิศเหนือ ติดกับเขตตำบลต๋อม และตำบลต้า

กว๊านก่อน พ.ศ. ๒๔๘๔ น้ำในกว๊าน จะมีมากก็แต่เฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น ในฤดูแล้งจะมีสภาพเป็นบึงยอมน ๆ และมีบัว หนอง อยู่รอบ ๆ กว๊านดังปรากฏตามหลักฐานการสำรวจของ นายเต้า กัลยา เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๔๖๒ และได้บันทึกการสำรวจไว้ว่า หนองกว๊านอยู่ในเขตตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

อยู่ห่างจากแม่น้ำอิง ๒๕ เส้น กว้าง ๕๐ เส้น ยาว ๕๐ เส้น
ระดับน้ำตามปกติในเดือนกันยายน ตามบริเวณโดยรอบ
น้ำท่วมลึกประมาณ ๑ ศอก ตอนกลางน้ำลึก ๑ วา ๓ ศอก
ตามบริเวณรอบเป็นป่าไผ่และไม้กระยาเลย ห่างจากหมู่บ้าน
ในเวียงประมาณ ๘ เส้น เมื่อแบ่งกว้านออกเป็น ๔ ส่วน
ก็จะมีส่วนละ ๒๕ เส้น

บริเวณรอบกว้านจะมีบวก หนอง อยู่รอบ ๆ กว้าน
และมีลำรางน้ำเชื่อมติดต่อกันตลอดกับแม่น้ำอิงเรียกว่า
"ร่องเอี้ย" ไหลเชื่อมกว้านหลวงกับแม่น้ำอิง

กว้านมี ๒ ตอน ๆ แรกเรียกว่า "กว้านน้อย"
อยู่แถบทางทิศตะวันตกเป็นร่องลำรางน้ำขึ้นไปหาขาน้ำแม่ตุน
และเยื้องไปหาชายบ้านสันเวียงใหม่ ตอนที่สองเรียกว่า
"กว้านหลวง" อยู่แถบทางทิศตะวันออกใกล้กับลำน้ำอิง
ฝั่งขวา มีร่องผ่านกลางเชื่อมติดต่อกัน ชาวบ้านเรียกลำราง
นี้ว่า "แม่ร่องน้อยห่าง"

ในบริเวณกว้านยังมีร่องน้ำ บวก หนอง ที่มีลำราง
ไหลเชื่อมติดต่อกันบ้างไหลมาจากภูเขาบ้าง จะได้น้ำมากล่าว
ไว้ในที่นี้ ดังต่อไปนี้

๑. แม่ร่องน้อยห่าง อยู่ห่างจากแม่น้ำอิง ๕ เส้น
ร่องน้ำกว้าง ๑ เส้น ยาว ๑๐ เส้น ตรงกลางมีเกาะเล็ก ๆ อยู่
๑ เกาะ อยู่ห่างจากแม่น้ำอิงประมาณ ๕ เส้น ระดับน้ำตาม
ปกติในเดือนกันยายน น้ำท่วมบริเวณเล็ก ๑ ศอก กลางลึก

๑. วา ๓ สอก ในฤดูแล้งเดือนเมษายนน้ำจะลดเหลือเพียง ๓๐ นิ้ว อยู่ห่างจากหมู่บ้านในเวียง ๒๐ เส้น บริเวณรอบเป็นป่าไผ่ และไม้กระยาเลย สํารวจเมื่อวันที่ ๑๘/๑๐/๖๒

๒. หนองข้างแดง อยู่ในเขตตำบลเวียง ห่างจากแม่น้ำอิง ๑ เส้น ๕ วา ยาว ๒ เส้น ๒๐ วา ทางหัวหนองเป็นลำรางติดกับน้ำอิง ส่วนทางท้ายหนองเป็นลำรางต่อกับแม่ร่องน้อยห่าง ระดับน้ำตามปีปกติในเดือนกันยายนสูง ๑ วา ๒ สอก เนื้อที่มี ๘ ไร่ ๓ งาน บริเวณเป็นป่าไผ่และป่าไม้ทุ่มสะ อยู่ห่างจากหมู่บ้านในเวียงประมาณ ๓ เส้น สํารวจเมื่อวันที่ ๑๘/๑๐/๖๒

๓. หนองหญ้าม้า อยู่ในเขตตำบลเวียง อยู่ทางทิศตะวันออกแม่น้ำอิง ห่างจากแม่น้ำอิงประมาณ ๒ วา กว้าง ๒ เส้น ๑๐ วา ยาว ๑๐ เส้น ระดับน้ำตามปีปกติในเดือนกันยายน ลึก ๓ วา ๒ สอก บริเวณหนองมีหญ้าแฝกแซม และป่าไผ่ประทุ่มสะ อยู่ห่างจากหมู่บ้านในเวียงประมาณ ๑ เส้น หนองนี้เป็นที่ประชาชนใช้อาบ จึงมีท่าไม้ ส่วนหนึ่งสำหรับสัตว์พาหนะต่าง ๆ สํารวจเมื่อวันที่ ๑๘/๑๐/๖๒

๔. หนองเอียง อยู่ในเขตตำบลเวียง อยู่ห่างจากแม่น้ำอิงไปทางทิศตะวันออก ๑ วา กว้าง ๒ เส้น ยาว ๓ เส้น ทางหัวหนองเป็นลำรางออกติดแม่น้ำอิงเช่นกัน แม่น้ำอิงส่วนนี้มีสวนโศกฮ่อมหนองเอียง ระดับน้ำตามปีปกติในเดือน